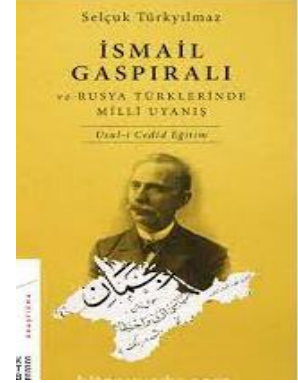

Bala Şkolalarında Tebdilat

İsmail Gaspıralı ve Rusya Türklerinde Milli Uyanış Usul-i Cedid Eğitim,
Selçuk Türkyılmaz, Ketebe Yayınları, İstanbul 2018, ISBN 6056862441

Seyyide Şifa Göktaş¹

Selçuk Türkyılmaz, 1967 Manisa doğumludur. İmam Hatip Lisesi mezunu olan yazar, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. Aynı üniversitenin Sosyal ve Beşerî Bilimler Enstitüsü'nde 2006 yılında yüksek lisans eğitimini, 2013 senesinde ise doktora eğitimini tamamlamıştır. "Şark-i Rus Gazetesi Üzerine Bir İnceleme", "İsmail Gaspıralı'nın Eğitim Anlayışı" konuları sırasıyla yüksek lisans ve doktora çalışmalarını oluşturmaktadır.²

1994-2014 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde çeşitli okullarda Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı öğretmenliği görevini ifa etmiştir. Çalışma ve ilgi alanı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatlarıdır. Türkyılmaz, hala İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak araştırmalarını yürütmektedir.³

Gaspıralı ve Anadil Muhaberesi

Eserde, İsmail Gaspıralı ve Rusya Türklerinin kendileri olma yolundaki mücadeleleri eğitim kalesi cephesinden amaç, yöntem ve sonuçları itibariyle konu edilmektedir. Kitap, Girit'teki Rum ayaklanması sonrası Osmanlı ordusuna askerî açıdan destek olmak isteyen Gaspıralı'nın Odesa'da pasaportu olmadığı gerekçesiyle yakalanması ve askeri lise eğitiminin son bulması süreciyle başlayan milli bir kavgayı anlatmaktadır. Türk muhitinde doğmasına karşın, Rus

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Doktora Programı. seyyidesifa@gmail.com

(Bu yazı Young Academia, Server Genç Hanımlar Derneği iş birliğinde Dr. Kemal Yavuz Ataman yönetiminde "Küresel Düşünme Uzmanlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

²<https://readgur.com/doc/484165/%C3%B6zge%C3%A7mi%CC%87%C5%9F-yrd.-do%C3%A7.-dr.-sel%C3%A7uk-t%C3%BCrkyilmaz>

³ Selçuk Türkyılmaz, *İsmail Gaspıralı ve Rusya Türklerinde Milli Uyanış Usul-i Cedid Eğitim*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2018, s. 4.

eğitim sisteminde yetişen İsmail Bey, Rusya Türklerinin-Müslümanlarının ağdaşlaşma yksnnn ana unsuru olarak usul-i cedid adını verdiği eğitimde dönüşümü görmektedir.⁴ Bir araştırma kitabı olan bu yapıtta, anadilde eğitimin önemi ve Rusya Türkleri-Müslümanları için Türkçe'nin başat rolü etraflıca tartışılmaktadır.

Milli Bir Mesele

İsmail Gaspıralı bir fikir önderi olmasının yanı sıra aynı zamanda gazeteci, yayımcı ve siyaset adamıdır. Yaşamı boyunca edindiği tek gaye Rus harcına karışan Müslüman Türklere sosyal hayatta özlerini budamadan bir yaşam alanı sunmaktır. Bunun da anadilde okuma ve yazma öğretimiyle mümkün olduğu grşnn savunmaktadır.⁵ Bu yüzden geleneksel eğitimi eleştirmekte ve tedrisatta değişime gitmenin tek yol olduğuna inanmaktadır. Usul-i Cedid adını verdiği bu eğitim modeli Türkçe okuma ve yazmanın kısa sürede ve kolay bir biçimde öğretilmesine hizmet etmektedir.⁶

Annem Ne Söylüyor Ben Ne Duyuyorum Etraf Ne Anlıyor?

Martin Luther King'in İncil'i Almandaya çevirmesiyle başlayan diller üzerine düşünme hassasiyeti anadilde eğitimle sağlanan milli benlik ve milli ruh bağına işaret etmektedir. Alman eğitimci Gottfried Herder'a göre ise bir milletin orijinalliğine ulaşması her milletin kendi dil, din, sanat ve ahlaki değerlerine sahip çıkması yoluyla olacaktır. ⁷ Bu da anadilde eğitimi gerekli kılmaktadır. Rusya'da ise Rus ilmi pedagojisi kurucusu olarak tanınan Konstantin Dimitriyeviç Uşinski, okuma yazma öğreniminin anadilde olması ihtiyaına dikkat çekmiş ve hatta çocukların kişilikleri belli bir düzeyde şekillenene kadar yabancı dil öğreniminin okullarda yasaklanması fikrini ne srmştr. ⁸

Yenilikçi hareketin tomurcuklandığı ve ieklendiği yer sıbyan mektepleridir. Gaspıralıya göre, balaların taze bir dil edinip sonrasında mesleki kazanıma yönelmeleri eğitim sistemini baltalamaktan başka bir işe yaramamaktadır. Merdivenleri sindire sindire çıkmak isteyen Gaspıralı kökten değişimi hedeflemiş ve bilginin yayılmasında anadili aracı konuma getirmek istemiştir. Çünkü Türkler bu vesileyle bilgiye erişebilecekler ve Ruslarla Türkler arasındaki

⁴ Selçuk Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 7.

⁵ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 11.

⁶ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 13.

⁷ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 19.

⁸ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 21.

temas etmeme hali en aza inecektir.⁹ Neticede, iki ayrı ulusun maarif tabanda buluşması tek yönlü bir Rus asimilasyonundan, hâkimiyetinden ziyade sendeleyerek de olsa ayakta durmaya çalışan bir millete nefes olacaktır. İsmail Bey, özellikle Balaların Rusça bilmesinin ehemmiyetine ve dünyada ne olup bittiğinden haberdar olmanın Rusyalı Türklere olan getirisine dikkat çekmektedir.

Gayri Rus Kuşak ve İlminski Manifestosu

Aynı 1552 Rus işgali sonrasında Kazan'da, Hanlık devrini anımsatacak tek gösterge kalmadığı gibi, Rusya Türklerinin de pek çok siyasi, sosyal ve dini hakkı gasp edilmiştir. Hristiyanların misyonerlik faaliyetleri günbegün ivme kazanırken Müslümanlara dönük yıldırıcı politikalar sert uygulamaları beraberinde getirmiştir. Öyle ki uzun askerlik süresi tamamlansa dahi ana vatana dönmeye izin verilmemekte, kişiler kurtulmanın imkânsıza yakın olduğu, Soldatskoye Poseleniye ismiyle anılan kamplara mahkûm kılınmaktadırlar.¹⁰

Öte yandan, Rusya Türkleri, evlatlarını Rus okullarına güvenmediklerinden dolayı medreseler harici kurumlara yollamamaktadır. Bu tutum ve davranış Rus idarecilerce Müslüman fanatizmi olarak yorumlanmıştır. İsmail Gaspıralı ise yazılarında Türk-Rus kaynaşmasını teşvik etmekte, ulemeden bu konuda destek istemektedir. Dini hürriyetin hasar almayacağını defaatle belirten İsmail Bey, Müslüman-Rus ilişkilerinin ticari sahada da yarar sağlayacağı düşüncesini taşımaktadır.¹¹

Tatarların ciddi direnişiyile karşılaşan piskoposlar gayr-i Rus kuşağı devşirmek üzere çeşitli metotlar üzerine kafa patlatmaktadırlar. Durumdan müsebbip tuttıkları mollaların yerini alacak Hristiyanlaşmış öğretmenler yetiştirmek niyetindedirler. İlminski, projesinde artık yeni bir yol arayışı içerisine girdiklerini ve bu yolda patlayan silahların değil öğretmenlerin, yargılanılan mahkemelerin değil okulların sahnede yer alacağını belirtmektedir. Rusyalı Türkleri mahalli dillere bölmek ve her birini ayrı bir ulusa evirmek ise en büyük argümanıdır.¹²

Yenilikçi Nizam

Gaspıralı'nın itirazı tedrisattaki tüm yeni düzenlemelere karşın atılan adımların yetersiz kaldığı savına dayanmaktadır. Dersler dönemin ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Diğer

⁹ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 50.

¹¹ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 76.

¹² Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 52.

taftan iki senede öğretilcek ilim beş seneye yayılmaktadır.¹³ Bu durum balaların gelişimine ket vurmaktadır. Sınıf ortamında her ne kadar dersler Türkçe olarak işlense de, Arap alfabesi üzerinden gidilmesi talebelerin Türkçe okuma ve yazma yetisi kazanmasının önüne geçmektedir. Bunu başarmış kimselerin çoğunlukla kendi gayretlerinin neticesidir. Öğrencilerin belirli bir plan-program dahilinde, aynı zaman diliminde ders görmemiş olmaları, objektif bir sınava tabii tutulmamaları, yoklama alınmaması bir diğer sorundur. ¹⁴ Örneğin, sabah derse iştirak eden talebe üçüncü derste çıkabilmekte, bir diğer sınıf arkadaşı ise dördüncü derste aralarına katılıp dersin sonuna kadar sınıfta bulunabilmektedir. Bu da geleneksel sistemin öğrenci nezdinde neden bir çıktısı olmadığını bizlere az da olsa anlatmaktadır.

Gaspıralı, usul-i cedit eğitimi belli kurallar çerçevesinde işleme sokmaktadır. Bunlardan bazıları; bir muallimin mektebe otuz yahut kırk sıbyandan fazlasını kabul edemeyeceği, mektebin güz ve bahar dönemi olmak üzere yalnızca iki dönemde sıbyan alacağı, bir muallime üç sınıftan fazla verilmeyeceği, teneffüs ve istirahatın eğitimin bir parçası olacağı, program oluştururken namaz saatlerine bilhassa dikkat edileceği, tatil günlerinin öğrencinin fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarına göre ayarlanacağı, şakirtlerin başarıları karşılığında aferinname ile onure edileceği yönündedir. İsmail Bey eğitime dair her konuyla tek tek ilgilenmiş okul pencere yapısından, sınıfların havalandırılmasına kadar el atmıştır. ¹⁵ Ayrıca öğretmenlerin maaşlarında düzenlemeye gidilmesini de en başından beri gündeminde tutmuştur.

Usul-i cedit hareketi sadece karşı manevralarla Ruslarca engellenmeye çalışılmamış, aynı zamanda Buhara uleması tarafından da boykot edilmiştir. Rusya Türkleri arasında usul-i ceditin en geç ulaştığı yer Türkistan'dır. ¹⁶ Hâlbuki gerek bireysel temasları gerek Tercüman Gazetesi'nde yazdığı yazılarla İsmail Gaspıralı her zaman mollaların, ulemanın ve aydınların desteğine talip olmuş, büyükleriyle irtibatı koparmamıştır. Buhara uleması ve İsmail Bey arasında ipleri iyice geren "betçe" oynatma adeti hadisesi ise Gaspıralı tarafından şeriata aykırı olması ve Buhara'nın müdahil olmaması sebebiyle eleştirilmektedir. ¹⁷ Anlaşılan o ki,

¹³ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁴ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁵ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁶ Türkyılmaz *a.g.e.*, s. 200.

¹⁷ Türkyılmaz, *a.g.e.*, s. 204.

İsmail Gaspıralının milli kimlik ve şuur kazandırma yolculuğu pek çok cephede çetin geçmiştir.

Yukarıda bahsi geçen, tüm değindiklerimden yola çıkarak kültürel ve iktisadi hayatta kendimize mesken edinebilmek için anadilde eğitimin olmazsa olmazlar kapsamına girdiğini söylemek mümkündür. Tüm bunları yaparken yalnızca uhreviyata odaklanmaktan ziyade, çağın gerisinde kalmadan, heybemize fenni ilimleri de koyarak, dünya ve ahireti beraber götürebileceğimiz, 8 milyar insanı kucaklayan bir eğitim modeli geliştirmek ise şiarımız olmalıdır.

Dönemi itibariyle ve hâlihazırda Rusya Müslümanları ciddi bir Türk nüfusunu temsil etmektedir. Öyle ki, eserde Rusya Türkleri dendiğinde Müslümanlar anlaşılmakta, "İslamca" ibaresi "Türkçe" kavramı yerine kullanılmaktadır. Yine Makedonya'da, Arnavutluk'ta ve Bosna-Hersek'te Türklüğün Müslümanlık simgesi haline geldiği gibi Kazan'da, Kırım'da, Buhara'da da ecdadın nişanını layıkıyla korumak ve sürdürmek gerekmektedir. Bu da Müslümanın tecessüsten kaçınarak çok çalışması yoluyla edinilecek bir meziyettir. Bu hususta balaların annelerine, ailelerine ve özellikle topluma çok görev düşmektedir. Unutulmamalıdır ki en büyük şkola cemiyettir.

Türkyılmaz'ın bu yapıtı, aman çamuru bozular, hamuru dağılır endişesiyle yetiştirdiği gül bahçesinden çıkarmadığı çocuklarının üzerine titreyen ebeveynler ile yeter ki düzgün eğitim alsın diye değerleri riske ederek, bazen hiçe sayarak çocuklarını gayr-i Türk kurumlara yollayan ebeveynler arasındaki çizgiyi resmetmektedir. Aynı bir cambazın ipte yürürken hissettiği korkuyu bala yoluna baş koyanlar da o nispette deneyimlemektedir. Zannedilenin aksine çizgi derin ve ince, ip ise sürekli sallantıdadır. Anadilde eğitim, uygun müfredat, şevk içerisindeki muallimler, denetimli kurumlar milli kimliğe çıkan en sağlam kapılardan biridir. O yüzdendir ki kapının zorlanması kaçınılmazdır. Gaspıralı bunu yaparken bilek gücünü değil, kalemini kullanmıştır. Osmanlı ordusuna yardıma giderken, kaderin onu tedrisatta sıbyanlarla buluşturması ise çok manidardır.

Eser, dünyanın en geniş topraklarında yaşamış ve hali hazırda yaşayan Müslüman Türklerin yalnız kavgasında kendini konumlandırma çabası güden birey açısından ilgi çekicidir. Slavlar, Bulgar tarih kitaplarında neden Osmanlı'dan kurtarıcı durumundadır, dilleri hususunda nasıl geçit vermezler, asimilasyondan ve dini deformasyondan kendini muhafaza etmek isteyen Türkler hangi sebeple ilerleyen dünyanın gerisinde kalmışlardır gibi soruların karşılıkları

satırlara yansımıştır. Türkyılmaz'ın yapıtıyla birlikte bir kez daha Rus ruhunun şeytana nasıl satıldığını, Rusların modern medeniyette kendine yakışan bu çirkin elbiseyi giymek adına yapacaklarında bir saniye dahi tereddüt etmeyeceğini anlamış bulunmaktayız. Öyle ki, Moskof için ilim bir satranç tahtası, balalar ise piyon hükmündedir. Kitap, bu yönüyle devletlerin ihtiyaçlarını ve konjonktürel yapılarını yorumlamakta fayda sağlayacaktır.